

АНАЛІЗ ТЕРИТОРІАЛЬНО-ЧАСОВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Ключові слова: рівень життя, доходи населення, наявні доходи, заробітна плата.

Вступ. Постановка проблеми. Рівень життя населення є одним з найважливіших показників соціально-економічного розвитку держави. Категорія «рівень життя» включає в себе широке коло соціально-економічних відносин, які виражаються через багаторівневу систему індикаторів стану та умов життєдіяльності особи, домогосподарства, соціальних груп, населення країни та її регіонів. В Україні в сучасних соціально-економічних умовах значно поглиблюється розшарування населення, відмічаються певні регіональні диспропорції у доходах та витратах населення, тривалості життя населення, забезпеченості житлом, медичним обслуговуванням тощо. Тому обрана тема є актуальною та своєчасною.

Формування цілей статті. Постановка завдання. Метою статті є висвітлення регіональних особливостей доходів населення в Україні як важливої складової рівня життя населення.

Викладення основного матеріалу. На рівень та якість життя населення впливають ряд чинників, зокрема економічних, соціальних, політичних, культурних, інноваційних, екологічних та інших. Для аналізу та оцінки рівня життя населення використовуються різні показники, що характеризують обсяг валового внутрішнього продукту, національного і реального доходу на душу населення, обсяг послуг на душу населення, середній рівень заробітної плати, забезпеченість житлом та інші [1, 4]. В дослідженні розглянуто деякі складові рівня життя

населення, зокрема доходи, оскільки вони є важливим чинником забезпечення відповідних матеріальних умов життя населення та повноцінного відтворення людського капіталу.

Аналіз доходів населення України за 2002-2012 рр. показав тенденцію щодо їх збільшення (рис. 1). На початку 2002 р. доходи населення становили 185 073 млн. грн. В період 2002-2004 рр. вони зростали на 10-13% за рік, з 2004 до 2008 рр. зростання номінальних доходів становило 30-35%, що свідчить як про значний прорив у темпах росту доходів і про стрімке падіння національної валюти, оскільки наявні доходи не фіксують їх фактичне зростання. У проміжку 2008-2009 рр., які були кризовими, спостерігалось сповільнення росту доходів лише на 4-5%. Так у 2009 р. доходи населення України в цілому збільшилися лише на 48645 млн. грн. і становили 894286 млн. грн., але в 2010 р. вони зросли на 23% (на 206729 млн. грн. у порівнянні з попереднім роком і становили 1101015 млн. грн.). В цілому, за період з 2002 по 2010 рр. номінальні доходи населення України зросли в 5,6 разів, наявні доходи – в 5,9 разів.

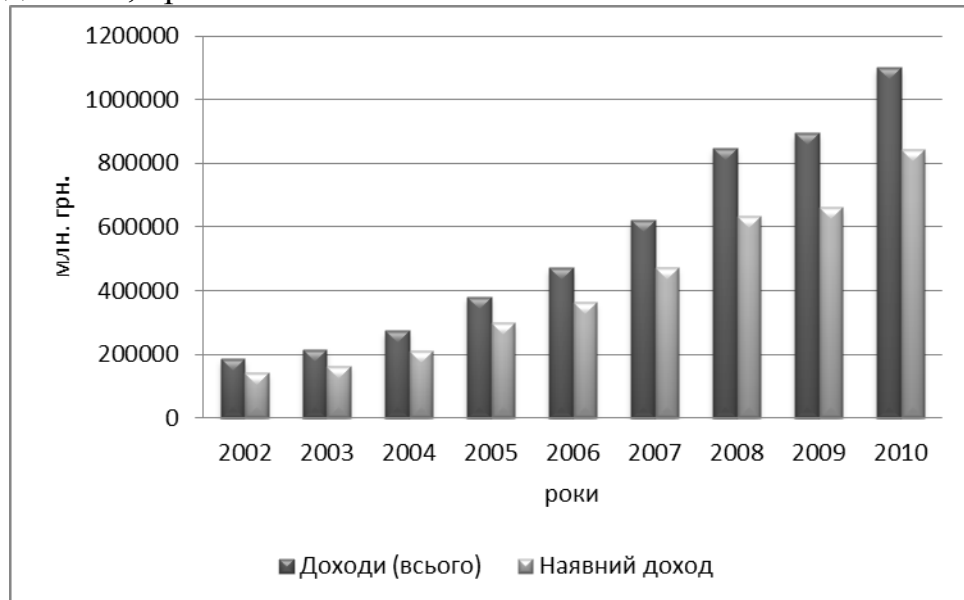

Рис. 1. Динаміка доходів (всього) та наявних доходів населення України за 2002 – 2012 рр. (побудовано за даними [3])

Наявні доходи склали в 2002 р. 141 618 млн. грн., тобто 76,5% від номінальних доходів.

В цей же період відбувалось зростання наявного доходу на душу населення: з 2 938 грн. до 18 347 грн., тобто в 6,2 рази. З 2002 до 2008 рр. річне зростання цього показника коливалось від 15% до 42% (у 2005 р.), але починаючи з 2008 р. і до кінця досліджуваного періоду зростання сповільнилось до 4-6% на рік, що пояснюється зниженням економічного росту, зумовлене кризовими явищами в економіці України в 2008-2009 рр. (рис. 2).

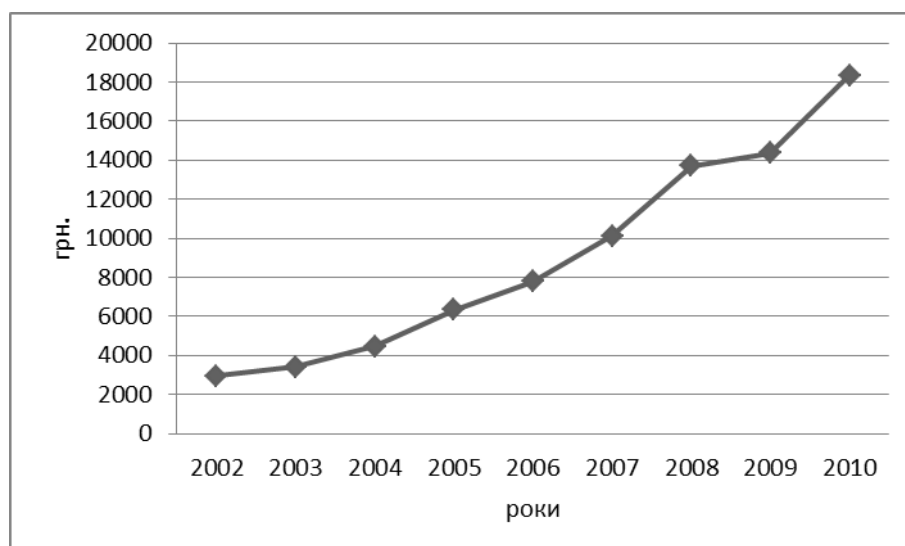

Рис. 2. Динаміка наявного доходу на душу населення України за 2002-2010 рр. (побудовано за даними [3])

Розглядаючи структуру доходів населення України, слід зазначити, що у 2010 році заробітна платня складала 41,7 % (459153 млн. грн.) від загальних доходів, що свідчить про те, що в Україні головним видом праці є наймана праця. Соціальна допомога та інші трансферти становили 38,4% (423 690 млн. грн.). Висока частка цього виду доходів свідчить про значне навантаження на працездатне населення України (рис. 3).

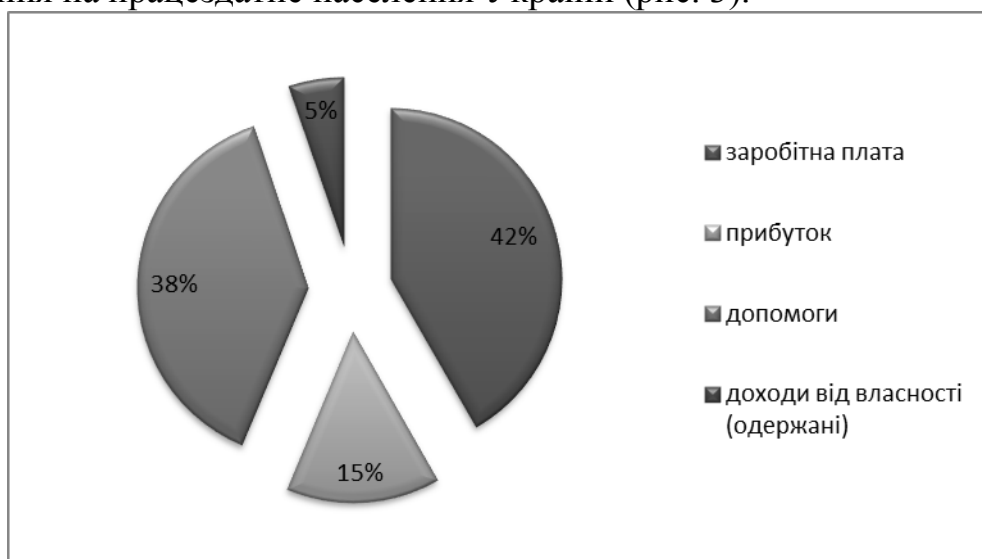

Рис. 3. Структура доходів населення України у 2010 році (побудовано за даними [3])

Прибуток та змішаний дохід в загальній структурі доходів населення склали лише 14,6% (161 214 млн. грн.). 5,2% становили одержані доходи від власності (56 958 млн. грн.). В сумі останні два види доходів склали 19,8%.

Розглядаючи часові особливості структури доходів населення України, зауважимо, що за 2002 – 2012 рр. структура доходів суттєво не змінилась: частка зарплат в структурі доходів коливалась від 40% до 45%. Найбільша частка зарплат зареєстрована в 2007 р. (45%), найменша – в 2009 р. (40%). Частка соціальних допомог та інших витрат коливалась в межах 35-40%.

Найменша частка цієї складової зареєстрована в 2007 р. (35%). Це можна пов'язати із збільшенням підприємницької активності в цей період, який в 2008-2009 нівелювався економічною кризою. Доходи від власності та прибутки в сумі склали близько 20%, але за цей період спостерігалось поступове зростання частки доходів від власності (з 2-3% в 2002-2004 рр. до 5% в 2010 р.) та відповідне зменшення статті прибутків та змішаних доходів (з 18% в 2002 р. до 15% в 2010 р.) (рис. 4).

Рис. 4. Динаміка структури доходів населення України за джерелами за 2002-2010 рр. (побудовано за даними [3])

Розглядаючи регіональні особливості розподілу наявних доходів населення України зазначимо, що у 2010 р. за показником наявних доходів лідерами були місто Київ (104912 млн. грн.), Донецька (94597 млн. грн.), Дніпропетровська (69220 млн. грн.) та Харківська (50829 млн. грн.) області, що пов'язано з тим, що це регіони з найбільшою чисельністю населення, потужним розвиненим промисловим комплексом та більш стабільною економікою (рис. 5). Найменший обсяг наявного доходу приходився на м. Севастополь (6380 млн. грн.). Розподіл наявного доходу на душу населення по регіонах України змінювався переважно з північного сходу на південний захід. Найбільші показники (понад 21258,2 грн.) спостерігались в Донецькій, Дніпропетровській (20687,4 грн.) областях та в столиці України – м. Київ (37573,2 грн.). Достатньо високі показники (4 001 – 5 000 грн.) зафіксовані в Запорізькій (19856,6 грн.), Київській (19327,8 грн.), Харківській (18402,3 грн.), Полтавській (17958,8 грн.), Луганській (17836,1 грн.) областях.

В більшості південних та західних регіонів України наявний дохід на душу населення склав 12226,9 – 16600,6 грн. Найменші показники були зареєстровані в Закарпатській (12226,9 грн.), Чернівецькій (13181,5 грн.), Тернопільській (13572,9 грн.), Волинській (13913,6 грн.), Рівненській (14352,1 грн.) та Херсонській областях.

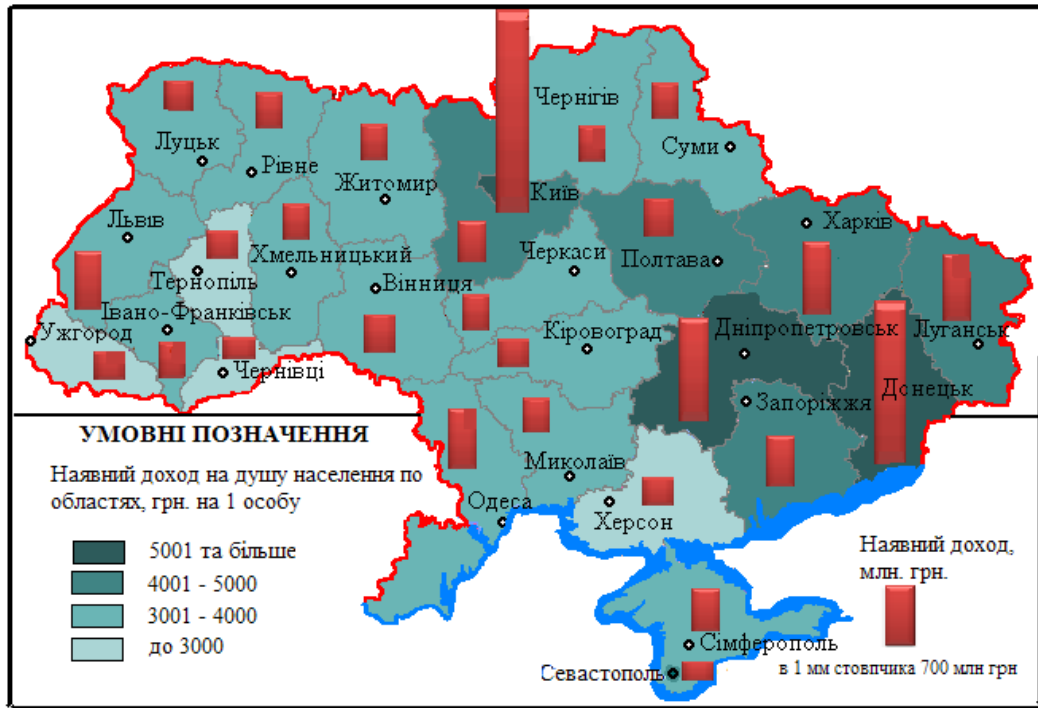

Рис. 5. Регіональний розподіл наявних доходів населення України за I квартал 2011 р. (побудовано за даними [2])

В період з 2000 по 2010 рр. рівень прожиткового мінімуму населення України збільшився в 3 рази: з 270,1 до 843,2 грн. Одночасно спостерігалось різке зменшення чисельності осіб із середньодушовими доходами нижче прожиткового мінімуму: з 39,2 до 9,7 млн. осіб. Їх частка серед всього населення України в цей період зменшилась з 80,2% до 21,8%, що свідчить про поступове зростання рівня добробуту населення.

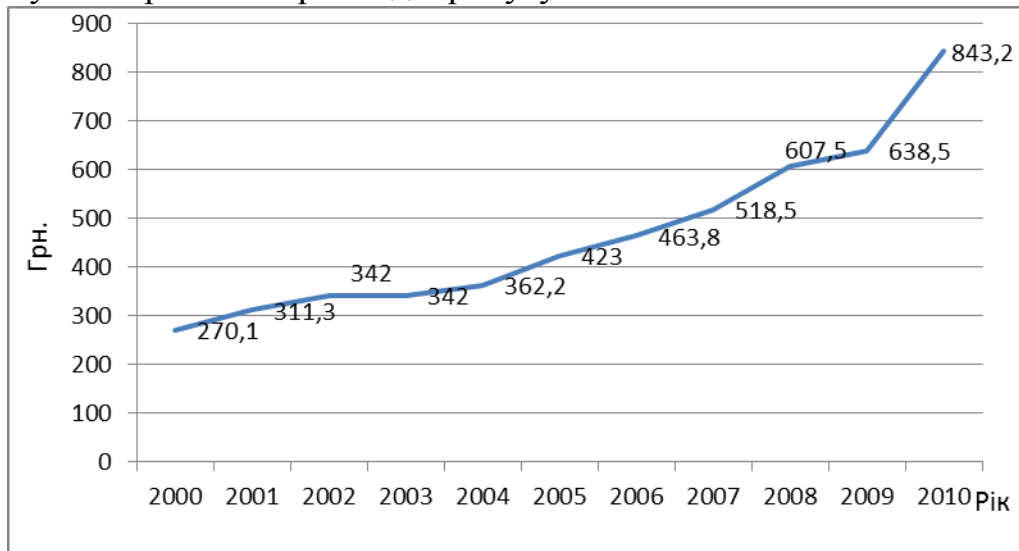

Рис. 6. Динаміка середньорічного розміру прожиткового мінімуму населення України в 2000-2010 рр. (побудовано за даними [2])

В 2010 р. в регіональному розрізі частка населення з доходами нижче прожиткового мінімуму коливалась від 7% до 37%. Найбільша частка таких осіб спостерігалась в Закарпатській, Тернопільській та Херсонській областях. Більше чверті населення жили за межею прожиткового мінімуму у решті

західних областей України, а також у Кіровоградській, Луганській областях та Автономній Республіці Крим. В решті південних, північних та східних регіонах ця частка коливалась в межах 15-25%. Найкращі показники продемонстрували міста Севастополь, Київ та Київська область.

За період з 1995 по 2010 рр. спостерігалось постійне зростання рівня середньомісячної заробітної плати населення України.

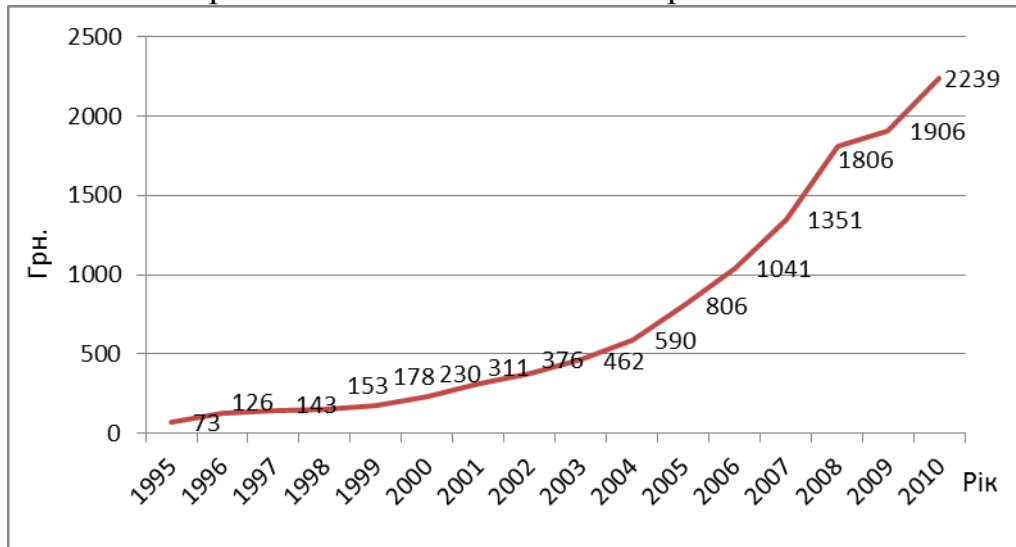

Рис. 7. Динаміка рівня середньомісячної заробітної плати населення України в 1995-2010 рр. (побудовано за даними [2])

Галузева диференціація рівня середньомісячної заробітної плати представлена на рис. 8. На січень 2011 р. найменш оплачуваними в Україні були професії наступних галузей: рибальство (1191 грн.), сільське господарство (1430 грн.), діяльність готелів та ресторанів (1455 грн.).

До найменш оплачуваних професій відносились галузі, заробітна плата яких складала менше 2000 грн.: охорона здоров'я (1631 грн.), будівництво (1754 грн.), лісове господарство (1787 грн.), торгівля (1857 грн.), освіта (1889 грн.). Галузями з найбільшою заробітною платою та найбільшим відривом від середнього показника були авіаційний транспорт (6774 грн.) та фінансова діяльність (4601 грн.). Найбільш наближеною до середнього показника середньомісячної заробітної плати в Україні була заробітна плата в сфері наземного транспорту (2355 грн.).

Середня заробітна плата в галузях промисловості становила 2580 грн. Серед галузей промисловості найменш оплачуваними були харчова (1380 грн.), шкіряна (1446 грн.), деревообробна (1574 грн.). До найбільш оплачуваних належали галузі добувної промисловості (3884 грн.), зокрема – вугільнодобувна (4131 грн.) та добування інших паливно-енергетичних корисних копалин (4107 грн.).

Рис. 8. Диференціація заробітної плати населення України за галузями господарства у 2010 р. (побудовано за даними[3])

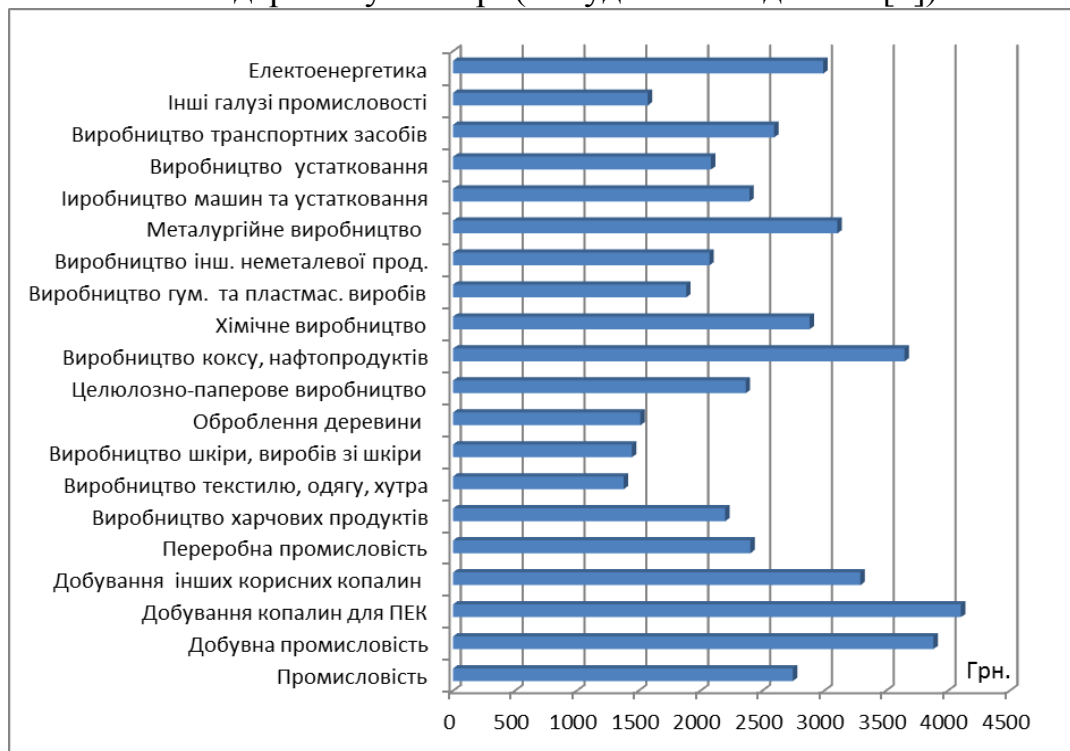

Рис. 9. Диференціація заробітної плати населення України за галузями промисловості в 2010 р. (побудовано за даними [3])

За період з 1995-2010 рр. заробітна плата в промисловості зросла в 29 разів: з 89 грн. до 2580 грн. Найбільше зростання відбувалось в 2004-2008 рр. Аналізуючи розподіл рівня середньомісячної заробітної плати населення України за регіонами в 2010 р., спостерігається зростання цього показника із

заходу на схід. Найбільшу зарплату отримували жителі Донецької, Дніпропетровської та Луганської областей (понад 2401 грн.). Це тісно пов'язано з економічною спеціалізацією цих областей на галузях (добувна промисловість, електроенергетика, металургія, машинобудування, транспорт), які мали вищий за середній рівень оплати праці. Заробітна плата населення Київської, Полтавської, Запорізької областей в середньому дорівнювала середньостатистичному показнику середньомісячної заробітної плати. Високою є середньомісячна заробітна плата населення міста Києва (3453 грн.), що в півтора рази перевищувала середній показник. Це пояснюється тим, що в Києві найбільш висока в Україні вартість життя та значна частина населення зайнята в найбільш прибуткових галузях економіки (авіаційна промисловість, фінансова сфера, управління, операції з нерухомістю тощо).

Найменшими були показники заробітної плати західних областей: Волинської, Хмельницької, Чернівецької, Вінницької, а також Чернігівської та Херсонської (до 1800 грн.). Жителі Тернопільської області отримували найменшу зарплату - 1610 грн. Це також обумовлюється економічною спеціалізацією цих регіонів – зайнятістю населення в таких галузях, як легка, харчова, деревообробна промисловість, сільське господарство та сфера послуг, що є менш оплачуваними.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Аналізуючи статистичні дані про доходи населення України слід зазначити, що характерною особливістю структури доходів населення України є те, що більшу частину становлять заробітна плата та соціальні допомоги, в той час як сектор прибутків є невираженим. За останні роки спостерігалось стрімке зростання наявних та реальних доходів населення. Паралельно в Україні відбувалось зростання обсягів прожиткового мінімуму населення. Найбільша частка осіб з доходами нижче прожиткового мінімуму відмічається в західних областях України та в Херсонській області. Також в Україні за 1995-2010 рр. стрімко зростав рівень заробітної плати. Найбільший її рівень відмічався у працівників авіації та зайнятих фінансовою діяльністю, серед промисловості – у працівників найбільш небезпечних виробництв. Найбільші середні заробітні плати отримували жителі східної, південної та центральної України. Окремого дослідження вимагає аналіз прибутків населення, змішаних доходів, доходів, що отримані від власності, соціальних надходжень та пенсій.

Список використаних джерел:

1. Іляш О.І. Економіка праці та соціально-трудові відносини: **Навч. посіб.** /О.І. Іляш, С.С. Гринкевич. – К. :Знання, 2010. – 476с.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

3. Регіони України: Стат. збірник / За ред.. О.Г. Осауленка // Державна служба статистики України, 2011. – 358 с.
4. Рівень життя населення: стан і тенденції Борейко І.П., Голобородько О.Л. Матеріали I Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції 20-22 січня 2010 року «Актуальні питання сучасної економіки» [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://udau.edu.ua/library.php?pid=536>

Ключко Л.В. Аналіз територіально-часових особливостей доходів населення України

В статті досліджено просторово-часові особливості доходів населення України. Проаналізовано динаміку наявних доходів в цілому та на душу населення, розглянуто структуру доходів населення, її динаміку, визначено частку заробітної плати, виявлено територіальні диспропорції у доходах населення України.

Ключові слова: рівень життя, доходи населення, наявні доходи, заробітна плата.

Ключко Л.В. Анализ территориально-временных особенностей доходов населения Украины

В статье исследовано пространственно-временные особенности доходов населения Украины. Проанализировано динамику доходов населения в целом и на душу населения, рассмотрено структуру доходов населения, ее динамику, определено удельный вес заработной платы. Выявлено территориальные диспропорции в доходах населения Украины.

Ключевые слова: уровень жизни, доходы населения, реальные доходы, заработанная плата.

Kliuchko L.V. Analyze of territorial and time features of population's incomes of Ukraine

In the article the territorial and time features of population's incomes of Ukraine are investigated. The dynamics of population's incomes generally and per capita are analyzed, the structure of population's incomes and its dynamics are examined, the specific gravity of the salary are determined. The territorial differences in population's incomes of Ukraine are revealed.

Key words: life level, population's incomes, real incomes, salary.